

KİTLE KÜLTÜRÜ ETKİSİ ALTINDA YÖNETİM VE ORGANİZASYON ARAŞTIRMALARI

Feyzullah Eroğlu* - Bilge Akça**

ÖZET

Bilimsel faaliyetlerin özü, yaşanan “somut olaylardan soyut kurallar” çıkarmaktır. Yaşanılan yönetsel ve örgütsel süreçler ile bu kapsamda gözlenen olayların pratiğinden keşfedilen bilgilerden oluşturulan yönetim ve organizasyon teorilerinin arka planında, bu tür süreç ve olayların kendi içerisinden çıkarıldığı belirli bir sosyal ve kültürel zemin vardır. Yönetim ve organizasyon kapsamındaki süreçler ve olaylar, üzerine yaslandıkları sosyo-kültürel davranış sisteminden tam olarak bağımsız ve özerk etkinlikler değildir. Bu bağlamda, yönetim ve organizasyon alanında gerçekleştirilen eylemlerin temel davranış kodları, bu sosyal ve kültürel zeminlerin egemen davranış kalıplarının, büyük bir ihtimalle yönetim ve organizasyon süreçlerine indirgenmiş şekilleridir. Türkiye’de yapılmakta olan yönetim ve organizasyon alanındaki araştırmalar, nicelik bakımından çok büyük bir miktara ulaşmış olmalarına karşılık, nitelik açısından uygulamanın gerçek ihtiyacına cevap verememektedir. Bu durumun nedenleri, çok uzun bir süredir yürütülmekte olan bilimsel faaliyetlerde, aktarmacı ve tercümeçi bir araştırma stratejisinin yaygınlaşması, yönetim ve organizasyon araştırmalarının yapıldığı sosyal zeminin, kitle toplumu ve kültürel arka planının ise kitle kültürü olması nedeniyle yönetim ve organizasyon süreçleriyle ilgili yapılan araştırmalarda incelenen konulara dair toplanan verilerin nicel analiz yöntemleri kullanılarak işlenmesine rağmen, elde edilen bulguların hangi “doğru referansla” karşılaştırılarak belirli bir sonuç elde edileceği hakkında büyük bir belirsizlik bulunması ve son yıllardaki yönetim ve organizasyon araştırmalarında, “yönetici” lehine bir ağırlığın kazandırılmasına karşılık, “yönetilenlerden” gittikçe uzaklaşma şeklinde bir eğilim olmasıdır.

Anahtar sözcükler: Yönetim ve organizasyon araştırmaları, öykünmecilik, manipülasyon, kitle kültürü.

ABSTRACT

The core of scientific facilities is “ to derive abstract rules from concrete events” In the background of management and organization theories consisted of experienced and observed events, there is social and cultural bases which such processes and events are produced within. The processes and events in the context of management and organization are not independent and autonomous facilities from the socio-cultural behaviour system. In this contend, the core behavioural codes of conducted facilities in organization and management field are reduced form of social and cultural dominant attributes to approximate management and organization processes.

The researches in the field of management and organization in Turkey, although reaching a great number, can not respond the practical needs. The causes of this situation are; the expansion of excerpting and translative research strategy in ongoing scientific studies for a long time, despite the use of advanced quantitative tools in analyzing compiled data, the uncertainty about which apt reference studies should be taken as criteria in this field because the social baseline on which management and organization studies conducted has been mass society and the cultural background has been mass culture and recent researches in the field of management and organization and whereas a progress in favour of managers has occurred, current trend for employees has not been in center of studies anymore.

Keywords: Management and organization researches, emulation, manipulation, mass culture.

* Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

** Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

A. BİLGİNİN KAYNAĞI VE MODERN BİLİM

İnsan, bilen ve bilmek isteyen bir varlık olarak, diğer canlılardan apayrı bir konuma sahiptir. İnsan dışındaki canlıların tümü, kendilerini meydana getiren biyolojik süreçlerin ve genetik yapının belirlediği bir hayatı yaşamak zorundadırlar. İnsanın akıl sahibi bir varlık olması, onun biyolojisinin ona önceden çizdiği hayatı öylece yaşamak yerine; yaşayacağı hayatı bir kısım eylemlerini seçmek suretiyle kendisinin inşa etme fırsatını vermektedir. Buna karşılık, insanın akıl sahibi ve bilen bir varlık olarak biyolojik temelli hayatın dışında bir hayat yaşayabilmesi için gerekli olan eylemlerini kararlaştırabilme imkanının varlığı, çok önemli bir sorunu da beraberinde taşımaktadır: Belirsizlik (Özakpınar 1999:15-16).

Yaşanacak hayatın nasıl yaşanacağını belirlemenin tüm sorumluluğunun, içgüdülere ve refleksiv hareketlere bağlı olduğu canlı türleri için herhangi bir “belirsizlik” durumu ortaya çıkmamaktadır. Ancak, insan türünün akıl sahibi olması, onun nörofizyolojik ve zihinsel yapısı, doğasındaki biyolojik temelli eylem kapasitesine göre çok geniş kapsamda ek bir davranış potansiyeli ile donanmasına yol açmıştır. Bu potansiyelin nerede, nasıl ve hangi davranışlar şeklinde şekilleneceğinin ve hayata katılacağına bütün sorumluluğu her bir insan tekine aittir. Başka bir anlatımla, insan davranışlarının içgüdüler ve refleksle ilgili olan alanında “belirlilik” durumu asıl iken, bunun dışındaki alanlarda ise “belirsizlik” durumu egemendir. Bu bağlamda, insanın, diğer canlılardan daha üstün, etkili, kaliteli, verimli ve başarılı bir hayat yaşaması, akıl ve zihin süreçlerinden yararlanarak bu belirsizliklerin hiç olmasa bir kısmını gidermesine bağlıdır.

Akıl ve zihin sistemine sahip olmayan canlı türlerinin, kendileri için bir “veri” olan mevcut hayatlarının dışında herhangi bir şeyi, merak etmeleri, düşünmeleri ve tasarımları söz konusu değildir. Oysa, insan türünün sahip olduğu akıl ve zihin sistemi sayesinde, merak etmenin, düşünmenin, tasarlanmanın ve bütün bunlara bağlı olarak yaşadığı çevreyi değiştirmesinin, bir takım aletler ve eşya yapmasının, hayata yeni şeyler katmasının, hayatına bir takım kurallar getirerek, yeni düzenlemelere girişmesinin nörofizyolojik ve entelektüel alt

yapısı mevcuttur. İnsanları, diğer canlı türlerinden ayıran “Kültür” olgusu da, büyük ölçüde insanların salt anlamda biyolojik süreçlere indirgenmiş bir hayat yaşamının ötesinde, üzerinde yaşadıkları doğal çevreye ve sosyal çevreye yapmış oldukları katkılardan meydana gelmektedir.

İnsanların doğuştan getirdikleri hayatın dışında, kendilerinin üreterek doğal ve sosyal çevreye kattıkları kültürel birikimin yaratılmasında, başlangıçta rastlantıya bağlı bir takım kazanımlar olmakla birlikte, uygarlık tarihine bakıldığı zaman, insanlığın çoğunlukla ne yaptığını bilerek, bir çok kültürel ürünler meydana getirmiş oldukları, açıkça görülmektedir. İnsanlık, yeryüzünde varolduğu zamandan bu yana genetik yapısının kendisine sunduğu içgüdü ve refleksiv bilgilerin dışında, neredeyse sınırsız bir belirsizlik içerisinde olagelmıştır. İnsanlar, belirsizlikler içinde hayatını sürdürmeye ve yolunu belirlemeye çalışırken, biyolojik alt yapısının ve yatkınlığının etkisiyle “bilinmeyeni” “bilme” çabası içerisinde bulunmuştur. Bu çerçevede, insanların önündeki en büyük sorun, sınırsız ve sonsuz belirsizlik ve bilinmezlik karşısında, neyin “doğru” ya da “yanlış”, neyin “iyi” ya da “kötü”, neyin “güzel” ya da “çirkin”, neyin “mutluluk” ya da “mutsuzluk” olduğuna ilişkin ikilemlerin içerisinden isabetli bir şekilde nasıl çıkılacağı hususu olmuştur. Belirsizliklerin ve bilinmezliğin bir kısmı, bilimsel düşünme ve araştırma yöntemleriyle açıklanıyor (bilimsel bilgiler insanların “doğruyu”, “yanlış” birbirinden ayırmalarına imkan veriyor); bir kısmı duygu ve heyecanların sanat duyarlılığı ile yorumlanması ve ifade edilmesiyle çözümleniyor (bu bilgiler insanların güzellik ve estetik ihtiyacına cevap veriyor); bir kısmı ahlak değerleri oluşturarak karara bağlanıyor (bu bilgiler insanların iyilik ihtiyacına cevap veriyor); bir kısmı felsefeyle açıklığa kavuşuyor (bu bilgiler insanların izafi gerçeklik ihtiyacına cevap veriyor); başka bir kısmı vahiy kaynaklı bilgilerle aydınlanıyor, (bu bilgiler iç huzura ulaşma ihtiyacını cevap veriyor). Bunların hepsi, insanların farklı nitelikteki yöntemlerden yararlanarak, her an karşı karşıya kaldıkları belirsizlikleri giderme yolları olarak biliniyor ve değişik bileşimlerde kullanılıyor (Özakpınar 1997:81-82).

Hiç kuşkusuz, insanların yeryüzünde yaşamaya başladığı zamandan günümüze kadar olan

hayatlarında belirsizlikler karşısında bir takım seçimler yapma ve karar verme davranışlarında, yukarıda sayılan sosyolojik anlamda işlevsel olan yollar yanında, mitolojik öğeler, falcılık, yıldızların hareketleri, batıl inançlar, şans oyunları gibi olumsuz anlamda işlevsel bilgi ve türleri de sürekli olarak kullanılmıştır. İşlevsel ya da olumsuz anlamda işlevsel yollardan edinecek bilgilerle insanlık, hayat yolculuğunu devam ettirmektedir. İşte insanların ve toplumların kaçınılmaz ve doğal olarak karşı karşıya kaldıkları belirsizlikleri giderme yolları arasındaki seçtikleri belirsizliği giderme esasları, onların nasıl bir hayat inşa ettiklerinin ya da edebileceklerinin ipuçlarını vermektedir. Bu bağlamda, kimi toplumlar daha çok rasyonel düşünceye dayalı olan bilimsel yöntem ve teknikleri kullanarak bu belirsizlikleri giderirken, kimileri de daha çok diğer bilim dışı bilgi kaynaklarını kullanarak belirsizlikleri gidermeye çalışmaktadırlar. Toplumların, salt anlamda bilimsel zihniyete göre yapılanmaları söz konusu olmadığı gibi, salt anlamda bilim dışında kalan yollarla hayatın inşası da söz konusu değildir. Her toplumun rasyonel düşünceye dayalı bir yaşam oluşturma bakımından hangi düzeyde bulunacağını belirleyen temel dinamik, bilimsel zihniyetin toplumsal süreçlere, ne derece yaygınlaşmış olması durumudur.

İnsanlığın, belirsizlik ve bilinmezlerle olan mücadelesi, bilindiği kadarıyla hayatın başlangıcıyla başlamış ve halihazırda da giderek hızlanmaktadır. İnsanlar için sonsuz ve sınırsız ölçüde belirsizlik olgusunun ontolojik olarak doğuşunun asli kaynağının insan türünün sahip olduğu akıl ve zihin sistemi olduğu daha önceden ifade edilmişti. Bu durumda, algılanan ve merak edilen belirsizliklerin bilimsel araştırma süreçleriyle açıklanması ve aydınlığa kavuşturulması son derece doğal bir olgudur. Bu bağlamda, belirsizlikleri giderme yolları içerisinde “insanlar” için tek yol olamasa da en rasyonel bilgiye ulaşma tarzı, bilimsel araştırma yöntemleridir. Bu anlamda bilim, insanın iç ve dış evreninde meydana gelen olay ve olgulardan gözlenebilir ve ölçülebilir nitelikte olanların, akıl yürütme ve aklın yönetimindeki deney yoluyla bilinir hale getirilmesidir. Bilim, fiziki, insani ve sosyal olay ve olgulardan, gözlenebilir ve hakkında ölçülebilir veriler toplamak mümkün olanlardan sistematik bilgi edinme sürecidir. İnsanın sahip olduğu duyu sistemi,

insanın kendi iç evreninde ya da dış evreninde meydana gelen olay ve olguları karmaşık bir şekilde algılar. Bilim, bir anlamda bu olay ve olguların neden-sonuç ilişkilerini ortaya koyarak, bunların oluş tarzlarını açıklamayı ve yorumlamayı mümkün kılmaktadır (Türkdoğan 1989:13-17). Aslına bakılırsa, bilimsel faaliyetlerin özünde, belirsizlikleri ve bilinmeyi bilmeyi istemenin ötesinde, çok daha anlamlı ve kapsamlı bir arzu bulunmaktadır ki o da özlü bir deyiş olarak söylenecek olursa, “bilim, real olanın teorisidir” (Heidegger 1998:15).

B. MODERN BİLİMİN AŞAMALARI

Bilimin amacı, belirli araştırma yöntem ve teknikleri kullanarak, doğanın ve sosyalin gerçekliğini anlamaya çalışmaktır. Doğa olaylarının bilimsel gerçekliğini tespit etmek, insanlara doğaya egemen olma fırsatı vererek, onların doğanın nimetlerinden daha fazla yararlanmalarına ve muhtemel zararlarından daha çok korunma imkanı elde etmelerini sağlamaktadır (Özakupınar 1997:57). Ayrıca, doğa bilimleri, insanların doğada hazır buldukları cansız varlıklar ile canlı doğal süreçlerin iç yapılarını ve sistemlerini öğretmek suretiyle buradan elde edilen bilimsel bilgilerin birer malzeme olarak kullanılmasıyla insan hayatını kolaylaştırmaya yarayan ve daha kaliteli bir hayat inşasına imkan veren, “yapma cisimler”, “araç ve gereçler” ile bir takım “mekanik aygıtlar” yapılmasına ortam hazırlamaktadır (Duralı 1987: 26-27). Doğadaki canlı ve cansız bir çok varlığın, olay ve olgunun, bilimsel yöntemlerle gözlemlenmesi, incelenmesi ve nasıl bir mekanizma ile doğal süreçlerde yer aldıklarının anlaşılmasından sonra, buradan elde edilen bilimsel bilgiler, teknolojik bir genişleme ile insan hayatına büyük bir beceriyle uyarlanmaya çalışılmaktadır (James 1997:63). Mesela, insan anatomisinin bilimsel olarak incelenmesi ile elde edilen “homeostatis” ısı dengesinden, ısıyla ilişkili bir çok teknik aygıtın “termostat” mekanizmasına ulaşılmıştır. Yine, insanların kuşlar gibi uçup-uçmayacağına dair merakın yol açtığı gözlemlerin ve araştırmaların sonucunda “uçak” gibi aygıtlar yapılmıştır.

Uygurlık tarihi boyunca görülen en önemli gerçeklerden biri de, insanların doğaya ve hayata kattığı her teknolojiye, bu teknik mekanizmaların yaratılmasında ve dizaynında en

büyük esin kaynağının ve öğreticisinin de doğanın kendi iç çalışma düzeni olmasıdır. Doğa bilimleri, doğadaki canlı-cansız varlıklardan ve doğada meydana gelen olaylardan elde edilen verilerin gözlem ya da deney yolu ile incelenerek yeni bilimsel bilgiler keşfetme zihniyetidir. Bu şekilde, elde edilen bilgilerin ise pratik amaçlara ulaşmayı sağlayacak tekniklere dönüştürme hünerine de teknoloji denilmektedir (Özakpınar 1998:13). Doğa bilimcisinin ve araştırmacısının, deney ve akıl yürütme yoluyla doğaya ilişkin gözlem verilerinden yararlanarak ortaya koydukları tutarlı ve düzgün teoriler, bir taraftan doğayla ilgili belirsizliklerin bir kısmını giderirken, bir taraftan da insanların ufkunun genişlemesine ve onların hayatlarının zenginleşmesine imkan vermiştir (Duralı 1992:148-149).

Bilimsel faaliyetler aracılığıyla tanınmaya ve bilinmeye çalışılan önemli alanlardan biri de, merkezinde “insan” ögesinin yer aldığı “sosyal” bilgisidir. Sosyal bilimler, grup yada toplum içerisinde yaşayan insanların etkileşimleri ile oluşumuna birden fazla insanın katıldığı sosyal olay ve olguların neden-sonuç bağlantılarını keşfetmeye çalışan bilimsel etkinliklerdir. Sosyal bilimlerin mahiyeti, gözlenebilir ve hakkında nesnel ölçüler elde edilme imkanı olan sosyal olay ve olguların, çeşitli bilimsel araştırma yöntemleri aracılığı ile oluş tarzlarının ve neden-sonuç ilişkilerinin belirlenmesidir. Sosyal bilimlerin amacı, akıl sistemi ve bilimsel araştırma yöntemleriyle elde edilen bilgilerin yardımıyla insani ve toplumsal süreçlere dair belirsizlikleri gidermek, yaşanan sosyal sorunları çözmek, yaşanan hayatın verimliliğini ve kalitesini artırmak, toplumsal süreçleri etkili bir örgütlenmeye kavuşturmak, daha akılcı ve işlevsel kurumlar yaratmak suretiyle insan ve toplum hayatının yeniden inşasına katkıda bulunmaktır.

İnsanların bir şekilde karşılaştıkları belirsizlikleri gidermenin, sorunları çözmenin, daha etkili ve verimli yöntemler geliştirmenin, iyi işleyen sosyal organizasyonlar ve kuruluşlar oluşturmalarının, bu ve bunlara benzer yapı ve mekanizmalar aracılığıyla dengeli ve kaliteli bir hayat yaşamının gerçekleşmesi “bilgi toplumu” olma sürecinden beslenmektedir. Bilim zihniyeti ve bilim metodu ile içerisinde yaşanan doğal ve sosyal çevreye ilişkin olaylardan yeni bilgiler

keşfetmek, bilimsel yollardan üretilen bu bilgilerden yeni teknolojiler üretmek ve genel olarak toplumsal düzlemde işleri rasyonel biçimde organize etme kabiliyetini geliştirmek “bilgi toplumu” olmanın esasını teşkil etmektedir. Bu anlamda, bilim zihniyetine dayalı “bilgi toplumu” olma, sadece insanların kendi alanlarında çok sayıda bilgiyle donanmış olmalarından doğan birer “kültürlü” insan olma özelliklerine sahip olmaları değil, bununla birlikte ürettikleri bilimsel bilgileri kullanarak, yaşanan hayatın her alanına dair, pratik değeri bulunan yeni donanımlar, mekanizmalar, kurumlar, organizasyonlar, yöntemler geliştirmiş olmak anlamına gelmektedir (Özakpınar 2002: 183-192). Bir taraftan doğa olaylarından, bir taraftan da insanın kendi varlığı ile sosyal çevre ortamından kaynaklanan olay ve olguların bilimsel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak elde edilen bilgi birikiminin, hayatın her alanına dair pratik değeri bulunan daha verimli, etkili, hızlı ve yararlı sistemlere ve işlemlere dönüştürülmesi, bilimsel bilgiyi sadece bir sosyal dekor olarak kullanmak yerine, bütün insani etkinliklerin en temel işlevi haline getirecektir. Küresel rekabetin hızlandığı ve uluslararası güç dengelerinin oldukça bozulduğu şu sıralarda, özellikle güçlü Batı toplumlarının, öteki toplumlardan çok fazla güçlü olduğu konuların hemen hemen tamamının arka planında, bilimsel zihniyetten kazanılan bilgilerin yaşanan hayatın her alanında yoğun şekilde kullanılması ve yararlanılması olgusu bulunmaktadır. Bu çerçevede, bilim, teknolojiyi ve rasyonel insan etkinliklerini; teknoloji ve rasyonel insan etkinlikleri, ekonomik ve sosyal gelişmeyi; ekonomik ve sosyal gelişme, kültürel ve örgütsel gelişmeyi; kültürel ve örgütsel gelişme, demokratikleşme ve insan haklarına dayalı bir siyasal düzeni yarattı. Bütün bu gelişmeleri ardışık ya da paralel şekilde yaşayan toplumlar, uluslar arası ilişkiler bağlamında, bu gelişmelerden yoksun olan ülkeler üzerinde, güçlü, başarılı son derece belirleyici bir özelliğe sahiptirler.

C. BİLİM METODUNUN ÖZÜ OLARAK AÇIKLAYICI FİKİRLERİN SINANMASI

Hem doğa bilimlerinin, hem de sosyal bilimlerin amacı, hiçbir zaman tam olarak giderilemeyen belirsizlikler ile tam olarak açıklanamayan karmaşa içerisinde bulunan olaylardan, doğru

bilgiyi çıkarmak ve onu sistematik biçimde değerlendirmektir (Baloglu 1997:8). Bilimsel etkinlikler ve yöntemler, doğa olayları ile sosyal olayların oluş tarzı hakkında bilim insanların zihninde tasarladıkları ve belirli bir süreç sonucunda ortaya koydukları çıkarımlardır. Bu bağlamda, bilimsel araştırmalardan elde edilen bilimsel bilgi ve bulgulara dayanarak toplum hayatının her alanında etkili ve verimli bir çalışma düzeni sağlamak, büyük ölçüde bu faaliyetlerden çıkarılan sonuçların, açıklamaya çalıştığı olayların “gerçekliğini” temsil etme gücüne bağlıdır. Bilimsel faaliyetler, hem doğal hem de sosyal olaylar bakımından, gözlemlenebilir olaylar ile uğraşır; gözlenen olaylardan hareket edilerek onların oluşunu açıklayan, öncül fikre varsayım denir. Aslı ve esası bilinmek ve oluş tarzı bilimsel olarak açıklanmak istenen konuda, öncelikle belirli bir varsayıma ulaşmanın en önemli yolu, o zamana kadar, bu hususlarda bilinenler ışığında, araştırmacıya mantıklı ve doğru olması muhtemel gelen böyle bir öncül fikre ulaşmaktır. Bilimsel araştırma yöntemlerinin esasen varsayımlar hakkında iki önemli prensibe yaslandığı görülür: İlki, açıklanmaya çalışılan konularda ileri sürülen varsayımların, şimdiye kadar olan birikmiş gözlemlerle tutarlı olmasıdır. İkincisi ise bu açıklayıcı fikrin ya da varsayımın doğruluğunu ya da yanlışlığını kanıtlayacak bir test ve sınamaya işleminin mutlaka gerçekleştirilmesidir.

İster doğal, isterse sosyal nitelikli olsun, meydana geliş mekanizmaları bilinmeyen olayları açıklamaya çalışan fikir yada varsayım ortaya konduktan sonra, bilimsel faaliyetlerin en temel sorunu, test işleminin nasıl yapılacağı noktasında düğümlenmektedir. Bu doğrultuda varsayımsal fikri sınamaya imkanı veren düzenlemeye “deney” denilmektedir. Deneysel düzenleme ya da sınamaya, varsayımsal bir fikirden zorunlu bir mantıkla yapılan bir çıkarımla elde edilir. Eğer, araştırılmakta olan olaylar, bu varsayımsal fikirde açıklandığı gibi oluşuyorsa o takdirde aynı fikrin zorunlu bir mantıksal sonucu olarak a,b,c gibi şartlarda z gibi sonucun ortaya çıkması gerekir tarzında bir muhakeme yapılır. Yani çıkarım, bir deney planı kapsar ve deneyde belli şartlarda ne gözleneceğine dair bir kestirim yapar. Bu durumda, bilimsel deney, “bakalım ne olacak?” diye yapılmaz; incelenen olayın nasıl olduğuna dair açıklayıcı bir fikrin ışığında “bakalım öyle mi olacak?” diye yapılır

(Özakpınar 2000:173-174). Bilimsel faaliyetlerin özünü teşkil eden test işleminde ilk basamak, açıklayıcı fikrin mantıksal sonuçlarını çıkarmaktır. Bu aşamada, fikrin veya varsayımın ilgili olduğu gerçek hayattaki yansımalar ile değil, sadece açıklayıcı fikir veya da varsayımın kendi içindeki tutarlılığı ile ilgilenilir. Ancak, bilimin esas amacı açıklayıcı fikir ya da varsayımın kendi içindeki iç tutarlılığının ötesinde, açıklayıcı fikrin veya varsayımın dışındaki gerçek hayatta olanları ne dereceye kadar açıklamaya yeterli olduğunun tespit edilmesidir. Bundan sonraki ikinci aşamada yapılması gereken, ilk basamakta çıkarılan mantıksal sonuçları bir deney düzeni içinde sınamaya işlemini yerine getirmek ve bu açıklanmayı çalışılan olayı yeniden bu defa gerçek hayat üzerinden gözlemektir. Bu yeniden gözlenen sonuç, o deneyi yapmadan önce elde edilen mantıki çıkarımın bize söylediği sonuca uyuyorsa, başlangıçtaki açıklayıcı fikir ya da varsayım doğrulanmış demektir. Bilimsel araştırma yöntemleri dilinde “dış tutarlık” denilen olgu başlangıçtaki açıklayıcı fikir ya da varsayımın test edildiği bu aşamada, o fikrin mantıki olarak çıkarılan sonuçlarının doğada ya da gerçek hayatta varolup olmadığına bakılmasıdır. Eğer, dış tutarlılık açısından yapılan bu yeni gözlem ya da deney sonucunda ortaya çıkan sonuç ile fikre dayanılarak önceden söylenen sonuç, birbiri ile tutarlı ya da örtüşüyor ise açıklayıcı fikir ya da varsayım desteklenmiştir; buna karşılık önceden söylenen sonuçtan ya da varsayımdan başka türlü bir sonuç ortaya çıkarsa, o zaman da önceki açıklayıcı fikir yanlışlanmış demektir (Özakpınar 1997:59-61).

Doğa olayları insanın müdahalesi veya biçimlendirmesi dışında var olan olaylardır. Araştırmacı, bir kısım doğa olaylarını gözleyerek ve akıl yürüterek bir takım varsayımlara ulaşmaktadır. Daha sonra, bunların doğruluğu araştırmacının kendi hazırladığı şartlarda ya da bu olayların doğal ortamında test edilerek sınanmaktadır. Araştırmacının, üzerinde çalıştığı doğa olaylarından elde ettiği bilgilerin geçerliliğini ve tutarlılığını sınarken kullandığı temel referans, yine benzeri doğa olaylarının kendisidir. Doğa olaylarının oluşuna insan faktörünün karışmaması durumu, bunlarla ilgili gözlem ve incelemelerden elde edilen açıklayıcı fikir ya da varsayımın test edilmesi sırasında geçen sürede, bu olayların oluş tarzında ve mahiyete

tinde herhangi bir değişikliğin olma ihtimalini son derece azaltmaktadır. Araştırmaya konu olan doğa olayına dair varsayım isabetli kurulmuş ise bunun sınanmasından elde edilecek sonuçlar da, yerli yerinde duran ilgili doğa olayı ile büyük bir ihtimalle örtüşerek bilimsel etkinliğin özünü oluşturan “dış tutarlılık” açık ve somut bir şekilde ortaya çıkacaktır. Varsayım ile test sonucu arasındaki tutarsızlık, ya varsayımın yanlış kurulmasından ya da deneyin yanlış kurgulanmasından ileri gelecektir. Bu anlamda, doğa olaylarının temel karakteri, bu olayların oluş tarzlarının ve dayandıkları neden sonuç ilişkilerinin büyük bir ihtimalle kalıcı olmasıdır. Doğa bilimcileri, başlangıçta dene-yanılma yoluyla, modern bilim zihniyetinin doğuşuyla birlikte de modern bilimsel araştırma yöntemleri aracılığıyla doğa olaylarını tanımakta ve bu olayların oluş tarzının mantığını keşfetmektedirler. Bu şekilde elde edilen bilimsel bilgi malzemeleri kullanılarak, insan hayatını kolaylaştırıcı, etkinlik ve verimliliklerini artırıcı, insan ihtiyaçlarını karşılamak suretiyle bir kısım sorunların çözümüne katkı sağlayıcı bir çok alet ve çeşitli mekanik sistemler oluşturulmaktadır.

Sosyal bilimler alanını oluşturan olaylara da, sosyal realiteye dair “real olanın” bilimsel olarak belirlenebilmesi için doğa olaylarına yaklaşıldığı gibi yaklaşılmaktadır. Bu bağlamda, gözlenen olaylardan hareket edilerek onların oluşu açıklanmaya çalışılmaktadır. İlk aşamada, merak edilen sosyal olayın “nasıl olduğuna” dair açıklayıcı bir öncül fikre ulaşılmaktadır. Ancak, bu açıklayıcı fikrin ya da varsayımın, gerçek hayat olayları üzerinden, ne derecede “doğru” ya da “yanlış” olduğunu sınamaya yönelik bir testin yapılması gerekir. İkinci aşamada, bu varsayımların bir sınama işlemi çerçevesinde test edilmesi sonucunda, o fikirden birinci aşamada elde edilmiş olan mantiki çıkarımlar ile gerçek hayat arasında ne derece tutarlılık olduğu anlaşılmasına çalışılmaktadır. Eğer, varsayımlardan elde edilen mantiki çıkarımlar, gerçek hayattaki açıklamaya çalışıldığı sosyal olay ve olguları açıklamakta tutarlı ise varsayımlar desteklenmiş demektir. Araştırmacı bilimsel araştırma sürecinin ilk aşamasında, incelemek istediği konulardan elde ettiği mevcut gözlem verileri ile yeni gözlem verileri arasında büyük ölçüde “iç tutarlılık” sağlamış olsa da, sosyal realitenin açığa çık-

rılması dolayısıyla da sonucun “bilimselliğinin” kanıtlanması için “dış tutarlılık” ile ilgili ikinci bir test işleminin yapılması zorunluluğu vardır. Birinci aşamadaki incelemeye konu olan varsayımlar kurulurken göz önünde tutulan sosyal olaylar, ilgili alandaki yaşanan olayların tümü değil, o olaylardan araştırma maksadıyla soyutlanmış bir takım örneklerdir. Araştırmaya konu olan sosyal olayların tümüne “popülasyon”, örnek olarak gözlenen olaylara “örneklem” denilirse, araştırmaya temel teşkil eden açıklayıcı fikrin ya da varsayımların kurulması, zaten örneklem ile tutarlılık içerisinde ortaya konmaktadır (İç tutarlılık). Acaba, belirli örneklerden elde edilen sonuçlar, esas yaşanan hayatın realitesini temsil eden popülasyon ile de tutarlı mıdır (Dış tutarlılık)? (Özakpınar 1997: 43-45). İç tutarlılık, araştırma tekniği bakımından bilimsel bir geçerlilik ve güvenilirlik sağlasa da, bilimin esas amacı, yaşanmakta olan hayatın açıklanmasıdır. Bu anlamda, iç tutarlılığı çeşitli istatistiksel tekniklerle sağlanmış olan araştırma sonuçlarının, açıklamaya çalışıldığı olayın gerçek hayattaki yansımalarıyla örtüşecek şekilde dış tutarlılığının olması, yapılan bilimsel araştırma sürecinin asıl amacı olmalıdır.

Doğa bilimlerinden elde edilen bilimsel bilgiler kullanılarak, içerisinde yaşanan dünyanın ve evrenin bilinmeyen yönleri bilinir hale getirilirken, bir taraftan bunlardan elde edilen bilgi malzemeleri ile verimliliği ve etkinliği artırıcı yeni aygıtlar ve mekanik sistemler yaratılır, diğer taraftan da yaşanan sorunların neden-sonuç ilişkileri açıklanarak, bu sorunlara çözüm olabilecek yöntemlerin ve tekniklerin oluşturulmasına imkan sağlanır. Bütün bu bilimsel araştırma faaliyetlerin nihai amacı, elde edilen bilimsel bilgiler aracılığıyla yaşanan hayatın nesnel yönünü daha fazla geliştirmek ve bulunulan durumlardan daha ileriye gidebilmeyi başarmaktır. Aslında, doğa bilimlerinden elde edilen bilimsel araştırma sonuçlarından ve bulgularından yararlanılarak sağlanan teknolojik gelişme ve ilerlemenin bir benzeri, paralel şekilde yaşanan hayatın öznel yönünü temsil eden sosyal bilimler alanında yaşanmaktadır. 16.yüzyıldan itibaren bilimi sınırlayan akıl dışı otoritelerin, bilimsel etkinlikler üzerindeki kısıtlayıcı etkileri ortadan kaldırılmış ve böylece sosyal bilimler alanında büyük bir gelişme yaşanmıştır. Sosyal bilimlerin farklı

disiplinlerinden elde edilen bilimsel bilgilerin kullanılmasıyla, daha verimli, daha etkili, daha hızlı ve daha kaliteli bir hayat yaşanmaya başlamıştır. İnsanların, sadece biyolojik temelli ve refleksiv bir hayat yaşama yerine, yaşayacakları hayatın belirsizliklerini gidererek ve sorunları çözerek yollarına devam etmeleri, gittikleri yolu bilerek gitmelerini de zorunlu kılmaktadır. Hiç kuşkusuz, diğer canlılar da çeşitli derecede öğrenebilir, ancak onların öğrenmeye dair duyu sistemleri bulunmaması nedeniyle genetik programlarının dışına çıkma kabiliyetleri yoktur. Oysa, insanlar hayatın her yönüyle ilgili belirsizliklerini açıklayarak, sorunları anlayarak, bunlarla ilgili çözümler üreterek yaşanan hayat için bilimsel bilgi ve bulgulara dayalı bir ekonomik, sosyal ve siyasal örgütlenme gerçekleştirebilirler. Bu anlamda, hayat sürekli değişiyor ise bu değişime rastgele tepki vermek yerine, bilimsel bilgi ve bulgular aracılığıyla uyum davranışları geliştirmek gerekir. Yaşanılan hayatı rastgele bir sıradanlığa bırakmak yerine, problemleri keşfetmek ve onları çözmeye çalışmak, ne yaptığını ya da ne yapacağını bilerek yapan “özne insan” ya da “özne toplum” olarak yaşamak, bütün bunlara yaslanarak daha gelişmiş ve uygar bir hayata sahip olmak, ancak yaşanan hayata daha fazla bilim katmak ile mümkün olmaktadır.

D. BİR SOSYAL BİLİM DİSİPLİNİ OLARAK YÖNETİM VE ORGANİZASYON

1. Modern Toplumlarda Yönetim Ve Organizasyon Araştırmaları

İnsan aklının ve duyu sisteminin, bir taraftan doğa olayları, diğer taraftan da sosyal olaylar üzerinden gerçekleştirdiği anlam verme, seçme, öğrenme, bilgi üretme ve öğrendiklerinden yararlanarak gelişmiş bir kültür yaratma başarısı, toplumlar arası gelişme farklılığının da en önemli göstergelerinden biridir. Hatta, gelişmiş ve başarılı toplumlar ile öteki toplumlar arasındaki, birinciler lehindeki avantajların büyük bir kısmı, bilimsel faaliyetler sonucunda elde ettikleri bilgileri kullanarak insanların daha iyi yaşayabilecekleri mekanik sistemler ve sosyal organizasyonlar kurmuş olmalarından ileri gelmektedir. Bu çerçevede, sosyal bilimlerin arasında sayılan yönetim ve organizasyon alanında, başlangıçtaki deneme-yanılma yoluyla

kazanılan deneysel bilgi ve beceriye ek olarak, çeşitli bilimsel araştırma yöntemlerinin de katkısıyla elde edilen bilimsel bilgilerden zengin bir teorik birikim elde edilmiştir. Gelişmiş Batı toplumlarında yaşanan yönetsel ve örgütsel olayların gözlenerek, buradan elde edilen açıklayıcı fikirlerden çıkarılan varsayımların tutarlılık derecelerinin, gerçekte yaşanmakta olan yönetim ve örgüt olayları ile test edilmesi sonucunda keşfedilmiş olan bilgiler sayesinde, yönetim ve organizasyon alanında geniş bir literatür oluşmuştur. Bilimsel faaliyetlerin özü, yaşanan “somut olaylardan soyut kurallar” çıkarmak olduğuna göre, yaşanan yönetsel ve örgütsel süreçler ile bu kapsamda gözlenen olayların pratiğinden keşfedilen bilgilerden oluşturulan yönetim ve organizasyon teorilerinin arka planında, bu tür süreç ve olayların kendi içerisinden çıkarıldığı belirli bir sosyal ve kültürel zemin vardır. Yönetim ve organizasyon kapsamındaki süreçler ve olaylar, üzerine yaslandıkları sosyo-kültürel davranış sisteminden tam olarak bağımsız ve özerk etkinlikler değildirler. Bu bağlamda, yönetim ve organizasyon alanında gerçekleştirilen eylemlerin temel davranış kodları, bu sosyal ve kültürel zeminlerin egemen davranış kalıplarının, büyük bir ihtimalle yönetim ve organizasyon süreçlerine indirgenmiş şekilleridir.

Batı toplumu, büyük ölçüde rasyonel düşünceye dayalı, bilgi ve beceriye yaslanan, dolayısıyla başarılı ve güçlü olmayı önemseyen, kişilik parçalanmalarına ve örselenmelerine henüz fazlaca maruz kalmamış kimseler yetiştirmektedir. Bu toplumlar, bireysellik niteliklerini taşıyan insan tipini merkez alan bir sosyal ve kültürel yapıya sahip olmaları nedeniyle bu davranış özelliklerine yaslanarak yapılmakta olan yönetim ve organizasyon faaliyetlerinde de dengeli, etkili, verimli, kaliteli ve oldukça başarılı yönetim ve organizasyon modelleri geliştirmişlerdir. Bir anlamda, Batı toplumunun ekonomik ve işletmecilik alanındaki başarısının ve üstünlüğünün arkasında, üstlendiği bütün faaliyetleri başarı ile tamamlama imkanı ve ortamı hazırlayan yönetsel ve örgütsel süreçlerin bilimsel yöntemlerle elde edilmiş uygulamalar olması gerçekliği yer almaktadır. Ayrıca, bu toplumların henüz kitle kültürünün insan davranışlarını bozucu etkileriyle kişilik bütünlüğünü parçalayıcı özellikleriyle fazla tanışmamış olmaları durumu, rasyonel olarak işle-

yen kültürel yapı içerisinde, rasyonel olarak işleyen yönetim ve organizasyon modelleri üretmeyi ve uygulamayı sürdürmeyi mümkün kılmaktadır.

Yönetim ve organizasyon kapsamında yapılan bilimsel araştırmalarda, tıpkı doğa olaylarına dair test işlemlerinde olduğu gibi çeşitli nicelik analiz yöntemleri kullanılmaktadır. Bu esnada kullanılan ölçme işlemi iki aşamalıdır. Birinci aşamada, incelemeye konu olan yönetim ve organizasyon sürecine dair bulguların, bu araştırma ile ölçülmek istenen örnekleme ait olguyu hangi geçerlilik ve güvenilirlik oranında ölçmeyi başardığı tespit edilmeye çalışılır (İç tutarlılık).

İkinci aşamadaki ölçme işlemi ise incelemeye konu olan yönetim ve organizasyon sürecine dair bulguların, aynı yönetim ve organizasyon kültür ortamında daha önceki zamanlarda yapılmış ampirik araştırmaların sonuçlarından üretilen teorik modeller (referans ölçekler) ile karşılaştırılmasından ibaret bir değerlendirmedir. Modernitenin kurucusu ve geliştiricisi olan toplumların yarattığı rasyonel düşünceye dayalı Batı kültürünün yetiştirdiği kişilerin çok önemli bir kısmının tutum ve davranışlarında rasyonel, bireysel, düzenli, dengeli ve tutarlı kimseler olmaları nedeniyle, yönetsel ve örgütsel süreçlerden daha önceden üretilmiş ölçeklerin kullanımı ile “doğruyu” veya “real olanı” tespit etme ihtimali oldukça yüksek olmaktadır. Başka bir deyişle henüz kitle toplumu olma durumunda bulunmayan, Batı toplumlarındaki yönetim ve organizasyon alanında yapılan araştırmalara temel referans teşkil eden yönetsel ve örgütsel süreçlere dair ölçeklerin, hem iç tutarlılıkları hem de dış tutarlılıkları son derece yüksektir. Rasyonel düşünceyi merkeze alan bir yönetim ve organizasyon hayatından üretilen bu ölçeklerin, içerisinden çıkarıldıkları süreçlerin gerçek hayattaki oluş tarzlarıyla büyük bir paralellik ve örtüşme gösterdikleri de rahatlıkla gözlenebilecek bir durumdur. Böylece doğa bilimlerindeki kadar kalıcı ve nesnel olmamakla birlikte, modern toplumların yönetim organizasyon alanındaki araştırmalardan elde edilen verilerden ve bilimsel bulgulardan hazırlanan “yönetim organizasyon” modellerinin daha sonraki benzer çalışmalara, referans olma niteliği oldukça yüksektir. Modern toplumlarda, hem sosyal ve kültürel hayatın gene-

li, hem de bu genelin bir izdüşümü olarak yönetim ve organizasyon alt kültüründe, henüz kitle kültürünün yaygınlaşması ve post-modern bir parçalanmışlık hali, fazlaca yaşanmamaktadır. Bu nedenle yönetim ve organizasyon alanlarında yapılan araştırmalardan toplanacak veriler ile hakkında araştırma yapılan konuların gerçek hayattaki yansımaları arasında, özellikle dış tutarlılık açısından yapılacak istatistiki testler sayesinde, “real olanı” temsil kabiliyeti yüksek sonuçlar elde etmek mümkün olabilir. Sonuç olarak, modern toplumların araştırmalarına temel referans teşkil eden modellerden başlayarak bilimsel araştırma süreçlerinin çeşitli aşamalarında, farklı tekniklerle toplanan verilerin, kendilerinden veri elde edilen kaynak kişilerin, kişilik bütünlüklerinin bozulmamış ve parçalanmamış olması durumu, ancak gerekli bilimsel araştırma yöntemi ilkelerinin ve istatistiki test tekniklerinin kullanılması şartıyla “gerçek ya da gerçeğe çok yakın” bilimsel sonuçların sağlanmasını mümkün kılmaktadır.

2. Kitle Kültürünün Gölgesi Altında Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları

Modern toplum olma çabaları ve projeleri başarıya ulaşmamış olup, bir şekilde geleneksel kültür köklerinden kopmuş olan ve çoğunlukla gelişmekte olan ülkeler kategorisi içerisinde yer alan toplumların, hemen hemen tamamının bugünkü yaşam biçimi kitle kültürü kapsamında iken, bunların toplumsal yapısı da aynı paralelde olacak tarzda kitle toplumdur. Geleneksel toplum olarak kalma imkanları olmazken, moderniteyi bütün sosyal dokularına içselleştirmek suretiyle rasyonel ve modern bir toplum olma evrimini tamamlayamamış olan bu tür toplumların, neredeyse hepsinin ortak kaderi kiteselleşmek şeklinde bir kültürel ve toplumsal sürece dahil olmaktadır. Bir anlamda, yeterince modernleşememenin bedeli olarak ortaya çıkan kitle kültürü ve kitle toplumu olgusu, dünyada yaşanmakta olan “postmodern süreçlerin” etkisiyle de bu tür ülkelerde sık görülen kültürel yozlaşmanın ve marjinalleşmenin daha fazla yaşanmasına ortam hazırlamıştır. Kitle kültürünün, postmodernitenin iki temel özelliği olan “gerçekliğin yerini imajın almış olması” ve “bütünlüğün şizofrenik parçalanmışlığı” süreçleri (Sarıbay 1995:89) ile birleşmesi sonucunda, gelişmekte olan ülkelerin toplumsal dokuları ve kültürel bağları bü-

yük ölçüde boşalmış ve insan kişiliğine neredeyse çelişkiler ve tutarsızlıklar egemen olmaya başlamıştır. Kitle kültürü gölgesi altında yaşayan bu toplumlarda geleneksel kültürün ilkel olsa da kendi içindeki tutarlı insan tipi ortadan kalkarken, modernitenin inşa etmeye çalıştığı rasyonel, bireysel, başarı ve güç tutkunu olan ve özne konumundaki tutarlı insan tipinin de yaratılamamış olması nedeni ile insanların çoğu büyük bir tutarsızlık ve parçalanmışlık hali yaşamaktadır. Bu bağlamda, kitle kültürünün ortaya çıkardığı yaygın insan tipi, davranışlarda “sıradanlık”, “aşırı duygusallık”, “kişisel sorumluluktan kaçış”, iletişimde “tutarsızlık ve kararsızlık”, tavır ve hareketlerde “ikiyüzlülük”, kişilik gelişimindeki “yetersizlik” ile şahsiyetin temelini oluşturan “özne konumunun” kaybolması, şeklindeki davranış özellikleri ile tebarüz etmektedir (Eroğlu 2002:161-172), Kitle kültürü taşıyıcısı insanların davranışları birbiriyle bağlantısız basma kalıplardan oluşur ve ilişkilerdeki “özne” konumu büyük ölçüde kaybedilmiş olması nedeniyle dışarıdan yönlendirilmeye ve yönlenelemeye karşı büyük bir yatkınlık ortaya çıkar. Her yönetim ve organizasyon modeli, klasik, neo-klasik ve modern olsun, bünyesinde istihdam ettiği her düzeydeki insanı, kendi vasıf ve nitelikleri ölçüsünde dengeli, tutarlı ve kişilik bütünlüğü bozulmamış bir şahsiyet olarak kabul etmektedir. Başka bir ifade ile her yönetim organizasyon yaklaşımının ve modelinin, öyle olmasının arkasındaki en büyük destek, çalışanlarının çoğunun ister yönetici isterse yönetilen konumunda olsunlar, üstlendikleri yönetim ve organizasyon süreçlerine dair rollerini ve eylemlerini büyük ölçüde yerine getirmeyi sağlayacak bir kişilik bütünlüklerinin olmasıdır. Oysa, kitle kültürünün, insan kişiliğinin dayandığı temel boyutlardan biri olan , karakterin oluşumunu engellemesi ya da bozması sonucunda, insanın sahip olduğu yeteneklerinin de kullanılamaz hale gelmesi, örgütlerde belirli tipteki yönetim ve organizasyon modellerinin pratiğini adeta imkansız hale getirmektedir. Kitle kültürü üzerinde duran örgüt ve işletmelerde, klasik, neo klasik, modern ve hatta modernlik sonrası yönetim ve organizasyon modellerinden hangisi kullanılrsa kullanılсын, bu modellerin dayandığı egemen insan tiplerinin mevcut olmaması nedeniyle bu uygulamalar başarılı ve etkili bir uygulama şekline dönüşmeyecektir.

3. Türkiye’de Yapılan Yönetim ve Organizasyon Araştırmalarının Genel Karakteri

Türkiye’deki sosyal yapının ve kültürel dokunun yoğun bir şekilde kitleselleşmeye maruz kaldığı hakkında yaygın bir kanaat vardır. Kitle toplumu ve kitle kültürü özelliklerinin egemenliği ve gölgesi altında yürütülmeye çalışılan yönetim ve organizasyon süreçleri ile ilgili konularda, en fazla da üniversitelerin ilgili fakültelerinin işletme bölümlerine mensup olan akademisyenler tarafından olmak üzere, çok sayıda araştırma ve incelemeler yapılmıştır. Türkiye’de özellikle akademik çevrelerde yapılmakta olan yönetim ve organizasyon araştırmalarının, Türk bilim hayatına ve yönetim ve organizasyon alanındaki pratiğe katkısı açısından yapılan gözlem ve izlenimlerin bir kısmı aşağıda tartışmaya açılacaktır.

a) Türkiye’de yapılan yönetim ve organizasyon araştırmalarında en fazla dikkat çeken özelliklerden biri öykünmeciliktir. Bu araştırmalar, çoğunlukla, özgün çalışmalar olmak yerine, yurt dışında yapılmış benzeri araştırmaların, çok farklı bir sosyal ve kültürel zemine ile çok farklı işletmecilik şartlarının doğurduğu ve yönetim ve organizasyon süreçlerinin yaşandığı Türkiye ortamına uyarlanması şeklindedir. Bu durum, sadece yönetim ve organizasyon alanı ile sınırlı olmayıp, aslında ülkemizde yapılan bilimsel faaliyetlerin genel karakteridir. Gerçekte, bilim yeni bilgiler keşfetme ve üretme etkinliğidir. Elbette, her araştırmacının kendi gözlem ve incelmelerinden yeni bilgiler çıkaracağı zamana kadar, başkalarının gözlem ve çıkarımlarına dayalı bilgileri bir anlamda düşünce malzemesi olarak kullanabilir. Burada, başkalarının bilgilerinin kendisinden çok, bu bilgilerin nasıl üretildiğine dair metodun bilgisi de çok daha fazla değerlidir. Araştırmacılar, başkalarının bilgi yapısı ile temasa geçerek, o malzemedan kendi zihninin çıkarsaması ile yeni bilgilere ulaşamıyorlarsa, o bilgilerin onlara, zihinlerinde boş yere yüklenicisi ve taşıyıcısı olmanın dışında fazla bir yararı olmayacaktır (Özakpınar 2002:123). Buna karşılık her araştırmacı şahsiyet, kendi zihninde sadece başkalarına ait söz, teori, ya da diğer bilgileri taşımaktan öte, bu sözleri, teorileri ve bilgileri yorumlayarak, bütün bunlardan kendi çalışma alanındaki gerçek hayata dair olay ve olgular-

dan yeni bilgiler üretme aşamasına geçmek durumundadır.

Genel olarak yönetim ve organizasyon teorileri ve bu alandaki temel yaklaşımlar, içerisinden çıktıkları sosyo-kültürel zeminlerin yönetsel ve örgütsel olaylarına ait bilimsel araştırma sonuçlarına ve bulgularına dayanarak, yine ve o yönetim ve örgüt kültürünün ihtiyacına göre yapılandırılmış ve tasarlanmış modellerdir. Hiç kuşkusuz, bu teori ve yaklaşımlar, kendi konularındaki pratik uygulamaların bilimsel açıklamaları olarak ortaya çıkmıştır. Yönetim ve organizasyon süreçlerine dair bilimsel teori ve yaklaşımların arka planında, bu teori ve yaklaşımların üzerine dayandırıldığı gerçek hayat olayları vardır. Bu anlamda, yönetim ve organizasyon süreçlerinin çeşitli pratiğinden bilimsel araştırma yöntemleri ve teknikleri kullanılarak, çeşitli bilimsel bilgi ve bulgular elde edilmekte, bu bilgi ve bulgulardan birer malzeme ve girdi olarak yararlanılmasıyla da gerçek hayatın yönetim ve organizasyon uygulamalarına dair model ve yaklaşımlar tasarlanmaktadır. Bu bakımdan, dışarıdaki (özellikle, İngiliz-Amerikan kültür zeminindeki) yönetsel ve örgütsel pratikten çıkarılmış ve üretilmiş yönetim ve organizasyon teorileri ile bu konudaki diğer bilimsel bilgilerin, büyük ölçüde farklılıklar içeren, en önemlisi yaygın bir tarzda kitle kültürü kodları taşıyan başka bir kültürel ortamda (mesela Türkiye’de) öykünmeci bir yaklaşımla taklit etmek ve uygulamak, her aşamada ne kadar bilimsel araştırma yöntemlerinin bütün ilke ve kurallarına uyulsa bile, bütün bunlar araştırılmak istenen konuların gerçek hayattaki yansımalarını tutarlı ve mantıklı bir şekilde açıklama gücüne sahip olmayacaktır.

Türkiye’deki yönetim ve organizasyon araştırmalarının, önemli bir kısmının öykünmeci bir tarzla tercümcü ve aktarmacı bir şekilde gerçekleştirilmiş olması nedeniyle çoğunlukla araştırma konuları gerçek hayattan kopuktur. Yapılmakta olan iş, dışarıda yapılan yönetim ve organizasyon araştırmalarının, yerli uygulamalar bakımından iğreti, köksüz, dayanıksız ve içeride karşılığı olmayan olay ve olgulardan türetilmiş bilgilerin bol keseden tercüme edilmesidir. Bilimsel araştırma faaliyeti araştırılmak istenen olaya dair gözlem, varsayım ve sınaama işlemlerinden meydana gelen bir süreçtir. Bu bakımdan, araştırma hangi ortam ve

bağlamda yapılıyorsa, gözlemin, varsayımların belirlenmesinin ve sınaama işlemlerinin tamamlanmasının o ortam ve bağlamda yapılması gerekir. Başka ortam ve bağlamlara ait gözlem ve varsayımların, başka bir ortamda ve yerde sınaaması şeklindeki bir araştırma alışkanlığı, sonuçları ne olursa olsun, hangi teknikler kullanılırsa kullanılsın bilimsel olmak yerine, tercümcülüğe ve aktarımcılığa dayalı bir bilimsellik, görüntü ve gösteriden başka bir şey değildir. Bu nedendir ki; bu özelliklerde yaygın bir şekilde yapılan “arabesk araştırmalarda”, dışarıdan yapılan tercümcülüğün ve aktarımcılığın aslına uygun görülmesi için çok çeşitli teknikler kullanılmakta ayrıca bu araştırma tekniklerinin kitle kültürü üzerinde uyarlanması nedeniyle dış tutarlılığı bulunmayan ve bol çelişkileri olan araştırma sonuçlarına ulaşılmaktadır. Böylece, araştırıp incelediği gerçek hayatı açıklamakta yetersiz kalan bu tür bilgilerden yararlanmak suretiyle, yönetim ve organizasyon süreçlerinin eksikliğini gidermeye yarayacak, sorunlara çözüm bulacak, daha etkili, verimli ve başarılı yönetim modelleri de geliştirilememektedir.

Türkiye’deki yönetim ve organizasyon araştırmalarının genel karakteristiği bu anlamda özgün olmamaktır. Bu yüzden, yönetim ve organizasyon araştırmalarının gündemiyle mevcut yönetim ve organizasyon süreçlerine dair gerçek hayatın gündemi, çoğunlukla birbirini tutmamaktadır. Bu çerçevede Türkiye’deki yönetim ve organizasyon araştırmaları, daha çok araştırmacı için pek risk taşımayan, hatta moda uygun konular arasında seçiliyor. Mesela Türkiye’de YÖK bütün kesimler tarafından, bilerek ya da bilmeden tartışılırken, yönetim ve organizasyon alanında çalışan akademisyenlerden kamuoyunu aydınlatıcı herhangi bir açıklama gelmiyor. Oysa gelişmiş toplumların, öteki toplumlara göre sahip oldukları avantaj ve üstünlüklerinin hemen hemen tamamının arkasında, bilimi kavramak, bilimsel araştırmalardan elde edilen bilgi ve bulgulara dayalı bir rasyonel örgüt ve toplum düzeni yaratmak şeklinde özetlenebilecek bilim zihniyeti vardır. Bilim zihniyeti, hayatın her alanında ortaya çıkacak ihtiyaçlara göre yapılan bilimsel araştırma ve inceleme verilerinin kullanımıyla etkili ve verimli örgütlenmelere ulaşmayı temin etmektedir. Böyle olunca da, bilim yapmanın nihai amacı, bilim yapmamaya göre,

daha sorunsuz, daha yararlı ve daha verimli yaşamaktır. Öyle görünüyor ki, şimdiye kadar yapılmış olan yönetim ve organizasyon araştırmalarından elde edilen bilgi ve bulgular, ülkemizin yönetim ve organizasyon uygulamalarının büyük ölçüde deneme-yanılma yoluyla ya da el yordamıyla yapıyor olması gerçeğine fazla bir katkı sağlamamıştır. Bilimsel bilginin yaşanılan yönetim ve organizasyon süreçlerinden keşfedilmesi yerine, dışarıdan üretilmiş hazır bilgilerin aktarılmasının en önemli nedenlerinden birisi, az gelişmiş toplumların o iflah olmaz “kolaycılığı”, bir diğeri ise gelişmede gecikme yaşayan bu ülkelerin akademisyenleri ile bir kısım işletme yöneticilerinin, dışarıda başarılı olan yönetim yaklaşımlarını (mesela, TKY) kendileri için bir “imaj” ve “tanıtım” aracı olarak görme konusundaki görsellik ve görüntü tutkularıdır (İrmiş 2003: 23). Bu bağlamda, araştırmacıların hangi konuları seçeceklerini, yabancı dergi ve kaynaklardan belirlemek yerine, öncelikle çalıştıkları ülkenin yönetim ve organizasyon sorunlarını önceleyen bir duyarlılık içerisinde olmaları, bir taraftan araştırmanın gözlem, varsayım ve sınavla işlemlerinin aynı ortamda ve bağlamda yapılması şeklindeki metodolojik bütünlüğü sağlarken, diğer taraftan da araştırmaların sonuçlarına dair dış tutarlılığın daha fazla artmasına imkan verecektir. Böylece yaşanılan araştırma konularının yaşanılan yönetim ve organizasyon sorunlarından seçilmesi araştırmaların iş dünyasının ihtiyaçlarına cevap verebilme duyarlılığını geliştirir. Bu konudaki çalışmalar da birer “moda” ya da “sosyal dekor” olma keyfiliklerinden kurtularak bilimsel faaliyetlerin, yalnızca bir bilgi tercüme ciligi ve aktarmacılığı olmaktan çıkmasına neden olur.

b) Sosyal bilimler kapsamında ayrı bir bilimsel disiplin olarak yönetim ve organizasyon alanında yapılan araştırmaların amacı, yönetsel ve örgütsel süreçlerin oluş tarzlarını anlamak, buradan elde edilen araştırma bulgularından yararlanarak, yönetim ve örgütsel faaliyetlere dair pratiği, daha sorunsuz, daha etkili, daha verimli, daha kaliteli ve dengeli bir şekilde düzenlemektir. Bu maksatla yönetim ve organizasyon süreçleri ile ilgili olay ve olgular, tıpkı bir doğa olayı gibi yoklanır, böylece bu uygulamaların “realitesi” yani “gerçeklik durumu” açık ve somut şekilde ortaya konulur. Yönetim ve örgüt süreçlerinin mevcut durumu

tespit edilmeye çalışılırken bilimsel araştırma yöntemlerinin ve tekniklerinin tümünden yararlanılır. Buradaki kritik konu, bilimsel araştırma yöntemleri aracılığı ile elde edilen bulguların, “ne anlama geldiğinin” açık bir şekilde yorumlanmasına imkan verecek olan, daha önceden belirlenmiş olan “yönetim ve örgüt faaliyetlerine dair ölçeklerin veya modellerin” varlığıdır. Araştırmaların, çeşitli test teknikleri aracılığı ile elde ettikleri bulgular “ne anlama geliyor?” Elbette bunların tanımaya çalıştıkları konu hakkındaki “realiteyi” ortaya koyma işlevleri olmakla birlikte, buradan elde edilen sonuçlardan, sorunların çözümü, verimliliğin artırılması, eksikliğin giderilmesi, kalitenin yükseltilmesi gibi olumlu gelişmelerin sağlanması sürecinde nasıl yararlanılacaktır? Her şeyden önce, bir çok emek, çaba, masraf ve zahmetle elde edilmiş bilimsel araştırma bulguları “ne işe yaramaktadır?” Mesela, tıp bilimlerinde yapılan araştırma ve inceleme faaliyetleri ile elde edilen sonuçlar ve bulgular sayesinde bir taraftan insan anatomisi ve fizyolojisi tanınmaya çalışılırken, bir taraftan da her bir muayene, tahlil ve çeşitli tetkiklerden elde edilen veriler daha önceki araştırmalardan yararlanılarak oluşturulmuş, referanslarla karşılaştırılarak, bulunan değerlerin “ne demek olduğu” çok açık ve somut bir şekilde ortaya konulmaktadır. Bu değerlendirme aşamasından sonraki atılan adımlar, elde edilmiş bulguları daha fazla tanımlayacak ve anlayacak, bu şekilde konulmuş teşhisten hareket ederek, varsa normalden bir sapma ya da patolojik durum onu tedavi etmeye yönelik bir yararlanma eylemine dönüşmek tarzında olmaktadır.

Türkiye’de yönetim ve organizasyon araştırmalarının yapıldığı sosyal zemin kitle toplumu, kültürel arka plan ise kitle kültürü olunca, böyle bir sosyal yapı ve kültürel ortamda, yönetim ve organizasyon süreçleriyle ilgili yapılan araştırmalarda incelenen konulara dair toplanan verilerin nicel analiz yöntemleri kullanılarak işlenmesine rağmen, elde edilen bulguların hangi “doğru referansla” karşılaştırılarak belirli bir sonuç elde edileceği hakkında büyük bir belirsizlik vardır. Kitle kültürü üzerinde duran örgütlerde yer alan insanların, diğer insanlarla kendi aralarında, rasyonel düşünceye dayalı ortak amaçların ve kuralların büyük ölçüde bulunmaması ve üstelik bu kişilerin şekilsiz, geçici, sıradan, dengesiz, sanal ve

gerçeklerden kopuk bir kişiliğe sahip olmaları nedeniyle, sosyal nitelikte yönetim ve organizasyon normları ya da modelleri gerçekleştirme imkanı ortaya çıkmamaktadır. Kitle toplumunda ve kültüründe insanlar adeta sınıflar gibi davranmaları nedeniyle “normal” olarak değerlendirilecek davranış kalıpları pek bulunmamaktadır (Kreutz 2000). Bundan dolayıdır ki; Türkiye’de yapılmakta olan yönetim ve organizasyon kapsamındaki araştırmalardan elde edilen bulgu ve bilgilerden hareketle belirli bir teorik çerçeve oluşturulamamıştır. Bilimsel araştırma faaliyetlerinden elde edilen sonuçları değerlendirmeye esas teşkil edecek ya da referans olacak belirli norm ve ölçekler yaratılamaması, araştırma varsayımlarının oluşturulması esnasında ve daha sonraki bulunan bulguların değerlendirilmesi aşamasında da, yaygın bir şekilde yabancı yönetim ve organizasyon teorilerinden (özellikle, İngiliz-Amerikan kültür çevresinden) yararlanılmaktadır. Bu durum ise ülke içerisinde yönetim ve organizasyon alanındaki araştırmaların, özgün birer araştırma olmasını önlemektedir. Dışarıda yaşanmakta olan yönetim ve organizasyon süreçleri ile ilgili pratiğin bilimsel araştırma yöntemleriyle araştırılmasından elde edilen bilgilerin sistematik bütünlüğünden meydana getirilen yabancı kökenli teoriler, yerli yönetim ve organizasyon süreçleriyle ilgili araştırma bulguları için birer norm ya da ölçek olarak kullanılmasını alışkanlık haline getirmiştir. Modern toplumlarda yapılan yönetim ve organizasyon olaylarına dair araştırma bulguları, rasyonel düşünceye dayalı, dengeli ve tutarlı ve kendi gerçeklerinden çıkarılmış olan yönetim ve organizasyon teorileri yaratarak, hem bundan sonraki araştırmaları yönlendirecek bir bilimsel dayanak, hem de yapılan araştırmaların sonuçlarını karşılaştırmaya yarayacak bir referans çerçevesi oluşturmakta kullanılmaktadır. Buna karşılık, Türkiye’de yapılan yönetim ve organizasyon araştırmalarının hem başlangıcında, hem de elde edilen bulguların “ne demek olduğunu” anlamaya yarayacak değerlendirme aşamasında, yerli araştırmacılara öncülük ve rehberlik edecek yerli bir yönetim ve organizasyon “teorisi” doğmamıştır. Bu sebeple, şimdiye kadar yapılan araştırmalardan hareket edilerek, etkinliğe, verimliliğe ve başarıya dayalı bir yönetim ve organizasyon modeli oluşturulamamıştır. Yapılmakta olan yönetim ve organizasyon araştırmalarının, Türkiye’nin

yönetim ve organizasyon pratiğinden kopuk olması bu alanda yürütülen çalışmalarını büyük ölçüde sosyal bir dekor konumuna düşürmektedir.

Yönetim ve organizasyon alanında çalışan herhangi bir araştırmacı, bir hastalığı iyileştirmeye çaba gösteren bir hekim gibi araştırma stratejisi izlemelidir. Buna göre, araştırmacı çalışmak istediği konu ile ilgili iyi bir gözlem yapabilmek için çalışma alanının içine girmeli, hem içten hem de dıştan bu olayları tanımaya yönelirken, bu arada çeşitli veri toplama teknikleriyle elde ettiği ham bilgileri ilgili istatistikî tekniklerle test ederek, bu husustaki gerçekliği olduğu gibi nesnel bir tarzda tanıma imkanı elde etmelidir. Bu bağlamda, yönetim ve organizasyon kapsamında yapılan araştırmalarda “real olanı” ya da mevcut durumu çeşitli bilimsel araştırma yöntem ve teknikleriyle belirledikten sonra, bu sonuçları ne demek olduklarını açık bir şekilde ortaya koymak üzere araştırma konusunda daha önceden oluşturulmuş yönetim ve organizasyon normlarıyla yorumlanmalıdır. Biyolojide nasıl her bir canlının yaşayıp gelişebileceği ideal bir çevre tipi varsa, her sosyo-kültürel ortamda ise her bir örgüt için yaptığı işi en etkili ve verimli bir şekilde yapmaya dair “ideal bir yönetim ve organizasyon” modeli olmalıdır. Mevcut durum, bu kültürün ideal yönetim ve organizasyon modeli ile karşılaştırıldığı vakit, bundan sonraki adımların ne olması gerektiği konusunda bir yol haritası ortaya çıkmış olacaktır.

c) Son yıllarda, yönetim ve organizasyon araştırmalarının, hem bütün dünyada hem de ülkemizde, gittikçe ideolojikleşmeye ve işletme sahipleri ve yöneticileri lehine bir manipülasyona dönüşmeye başladığı gözlenmektedir. Bir bilimsel disiplin olarak yönetim organizasyon alanındaki çalışmaların sanayileşme ve kapitalleşme süreciyle beraber doğup, yakın bir zamana kadar da bu kader birliğinin atbaşı beraber gittiği de bilinmektedir. Ancak, 1990’lı yıllardan sonra ortaya çıkan İngiliz-Amerikan merkezli küreselleşme, kapitalizmin bütün piyasaya yönelik işleyişinde önemli bir eksen kaymasına yol açmıştır. Bundan sonraki kapitalizmin sosyal bilimler bakımından aldığı yeni boyut, şimdiye kadar beraber yürümekte oldukları yönetim ve organizasyon alanındaki araştırmaları ve çalışmalarını, kendi içine daha

fazla çekmeye başlaması olmuştur. Pek çok batılı olmayan araştırmacının batı üniversitelerinde yetişmelerinin yanında, gittikçe daha fazla araştırmacı kesimin de kendi alanlarıyla ilgili konularda kendilerini, bu husustaki konjoktüre uydurarak, batılılarla özdeşleştiren metodolojilere yöneldikleri gözlenmektedir. Batı merkezli bilimsel bakış açısının, bilimin evrenselliği bayrağı altında, bilimsel bilginin tek adresi olarak batıyı göstermesi sonucunda, böyle bir biçime uymayan bilimsel araştırma yöntemlerini dışlayıcı ve reddedici bir tavır sergilenmesine neden olmuştur (Wallerstein ve ark. 2003:54-55). Ayrıca, 19. yüzyılın sonundan itibaren kapitalizmin gittikçe artan bir ivmeyle “sosyal bilime”, emeğin ve yönetilenlerin üretkenliğini yeni teknikler uygulayarak, işverenler adına daha fazla arttırma şeklinde bir nitelik kazandırmaya çalıştığı ve onları daha fazla “kullanma” eğilimine sahip olduğu da bilinmektedir (Habermas 2001:53). Bu durumda, Batı ve kapitalizm merkezli yönetim ve organizasyon araştırmalarında, özellikle küreselleşme doğrultusundaki yeni gelişmelerin, önceki zamanlara göre günümüzde çok daha fazla bir ideolojikleşmeyi üretmiş olduğu da açıkça gözlenmektedir.

Türkiye’de yapılan yönetim ve organizasyon araştırmalarının dışarıdan uyarlanarak iç bünyedeki yönetsel ve örgütsel olaylara uygulanması sonucunda, bu alanda izlenmekte olan ideolojik ve manipülatif tarzın, yönetim ve organizasyon alanında belirli bir kurumsallaşma aşamasına henüz ulaşmamış olan ülkemiz yönetim ve organizasyon araştırmalarını da etkilemesi kaçınılmaz bir durumdur. Yönetim ve organizasyon bilimi, bir bilim olma niteliğinin doğal sonucu olarak, bu süreçlerde yer alan yönetici-yönetilen ilişkilerinde tarafsız olmak ve bu yönetim öznelerinden birinden yana ağırlık koymak yerine, tüm yönetim ve örgütsel faaliyetleri bir bütün olarak ele almak ve incelemek durumundadır. Oysa, son yıllardaki yönetim ve organizasyon araştırmalarında, “yönetici” lehine bir ağırlığın kazandırılmasına karşılık, “yönetilenlerden” gittikçe uzaklaşma şeklinde bir eğilim gözlenmektedir (Özen 2002:187-213). Yönetim ve organizasyon alanındaki konulara “yönetici” endeksli bir bakış açısı, bu bilimsel disiplinin “bilimselliğini” ortadan kaldıracak tarzda tekelleşmesine ve tekilleşmesine neden olabilecek bir boyut ka-

zandırmaktadır. Genel anlamda sosyal bilimlerin, dar anlamda yönetim ve organizasyon araştırmalarının, özellikle küresel ölçekteki dev şirketlerin ve güçlü işletmelerin sahipleri ve yöneticilerin amaçlarını, çıkarlarını, hesaplarını ve kitaplarını gittikçe daha fazla önceleyen bir stratejiye yönelmesi, bilimin özünü oluşturan “reel olanı” arama idealini de tehdit etmektedir. Mesela, yönetim ve organizasyon alanında çok sayıda araştırmaya konu olan, “motivasyon” kavramı, kendi gerçek anlamından kopararak, yönetici ve işverenlerin çıkarlarına daha fazla hizmet edecek şekilde, onların lehine iş görenlerin ikna edilmesine yönelik bir manipülasyona dönüştürüldü. Hatta yönetim ve organizasyon alanında çalışan akademisyenlerin bir kısmının da dahil olduğu “sanayideki eğitimciler”, dolgun ücretler karşılığında “motivasyon” olgusunu, sağlıklı ve dengeli bir çalışma düzeni olarak değil, “başarılı genç işadamlarının” adına iş görenlerin kendilerini iyi hissetmelerini sağlamaya yönelik bir tür sanal terapiye dönüştürerek seminerler verir oldular. Bundan başka, iş ahlakı, sadakat, örgütsel vatandaşlık, örgütsel özdeşleşme gibi son derece “değerli” kavramlar, asıl anlamlarından koparılmış olarak, yönetici-yönetilen dengelerine dayalı karşılıklı hakları ve sorumlulukları temsil etmekten çok, işsizliğin ve yoksullaşmanın arttığı, sosyal politikaların çöktüğü ve sosyal güvenlik olgusunun etkisizleştiği son zamanlar ekonomisinde, çalışanların kaçamak yapmalarını engellemeye yönelik tek taraflı etkili iletişim tekniklerine dönüştü.

SONUÇ VE BİR ÖNERİ

Türkiye’deki bilimsel faaliyetler ile biçimsel eğitim uygulamalarının köken olarak “pozitivist” ve “faydacı” bir temele oturtulmaya çalışılmasına rağmen, paradoksal olarak bu konuda yapılan çalışmaların, teknolojik yenilikleri yaratmaya yetmediği gibi, toplumsal olaylara güçlü alternatif çözüm önerileri üretmekten uzak durduğu da görülmektedir. Bu anlamda, bilimsel araştırmaların ve eğitim faaliyetlerinin esas olarak dayanması gereken sosyal doku ve kültürel ortam arasında anlamlı ve işlevsel bir bağlantı kurulamaması nedeniyle bu etkinliklerin “pozitivist” ve “faydacı” bir zihniyetle yapılmış olmalarına rağmen (Bolay 1996:297) kendilerinden beklenen “müspet sonuçları” ve faydayı da sağlayamamaktadır.

Başta kamu yönetimi olmak üzere, köklü ve kurumsallaşmış bir temeli olmayan özel işletmecilik alanındaki yönetim ve organizasyon etkinliklerinin genelde başarısız ve etkisiz olması durumunda hiç kuşkusuz başka nedenler de olmakla birlikte, en büyük payın bu konulardaki ampirik çalışmaların verimsizliği olarak görülebilir. Aslına bakılacak olursa, Türkiye’de yapılmakta olan yönetim ve organizasyon alanındaki araştırmalar, nicelik bakımından çok büyük bir miktara ulaşmış olmalarına karşılık, nitelik açısından uygulamanın gerçek ihtiyacına cevap verebilme uygunluğuna sahip değildir. Bu durumda, çok uzun bir süredir yürütülmekte olan bilimsel faaliyetlerde, aktarmacı ve tercümeçi bir araştırma stratejisinin yaygınlaşmasının da büyük bir rolü vardır. Modern toplumlarda yönetim ve organizasyon araştırmalarına temel teşkil eden, teori ve varsayımların “öznesi” olan yönetsel ve örgütsel aktörler, “sosyal” niteliğinin doğal bir sonucu olarak, belirli bir “kişilik bütünlüğü” olgusunu büyük ölçüde korumaktadırlar. Bu bağlamda, rasyonel düşünceye dayalı, bireysel ve tutarlı, kişilik bütünlüğüne sahip bir insan tipini merkeze alarak ortaya çıkan çeşitli yönetim ve organizasyon modelleri bu doğrultudaki kültürün ortaya koyduğu süreçlerdir. Oysa, ülkemizdeki kitle kültürü, kültürün bütünlüğünü kaybettirerek, çeşitli kültür öğeleri arasında dengesizlik, bağlantısızlık, ahenksizlik, çelişkiler ve çatışmalar yaratarak, önce kültürün bütünlüğünü, buna bağlı olarak da insanların “şahsiyet” bütünlüğünü parçalayarak kişilik bölünmelerine yol açmıştır. Kitle kültürünün dört temel davranış kodu, yalnızca örgütlerdeki yönetilenlerle sınırlı kalmayıp, aynı kültür atmosferinde olmaktan dolayı, zamanla yönetici kadroları da etkisi altına almaktadır. Böyle bir kültürel ortamda yöneticiler ile yönetilenler arasındaki güç farklılığı arttığı ölçüde, yönetimde “ikiyüzlülük” ve “tutarsızlık” gittikçe fazlalaşmaktadır. Kişilik parçalanmasına maruz kalmış her düzeydeki yönetim aktörleri için “belirli bir şahsiyet olmak”tan öte, “beğenilme” “alkışlanma” “hoşa gitme”, “prestij” ve “imaj” sahibi olma gibi özelliklerin ön plana çıktığı bir sanal kişilik görüntüsü yaratılır. İşte, bu tür kişilerin yer aldığı yönetsel ve örgütsel süreçlere dair olaylarda, anket, mülakat ve diğer teknikler ile elde edilmiş verilere, ne kadar ileri düzeyde istatistikî test yöntemleri uygulanmış olursa olsun, bulunan sonuçların ve bul-

guların araştırmaya konu olan husustaki gerçek hayatla olan tutarsızlığı her fırsatta ortaya çıkmaktadır. Mesela, bir taraftan “motivasyon” seminerlerine katılırken, aynı zamanda işçilerini tehdit ederek ve azarlayarak çalıştırmayı sürdüren işletme sahip ve yöneticilerinin, bu konulardaki anket ya da mülakat sorularına verdikleri cevaplara ne derece güvenilebilir? Yahut, işgörenler çalıştığı işyerinden ayrılığında ya da çıkarıldığında, alternatifin büyük bir ihtimalle işsiz kalması, dolayısıyla da aşırı yoksulluk çekmesi hemen hemen kaçınılmaz ise, “sadakat” ya da “örgütsel vatandaşlık” gibi konularda, işgörenlerin araştırma sorularına verdikleri cevaplardan “gerçeğin” bilgisi ne kadar çıkarılabilir?

Yönetim ve organizasyon alanında yapılan çalışmalarda öncelikle yapılması gereken ilk adım, yönetim ve organizasyon kapsamında meydana gelen olayların gerçekliğini ortaya çıkarmaktır. Bilimde esas olan, gerçek hayatta olanları tarafsız bir şekilde ve oldukları gibi incelemek; ikinci adım, buradan çıkarılan tarafsız sonuçların ne anlama geldiğine dair sağlıklı yorumlar getirmektir. Üçüncü adımda ise yorumlardan elde edilen mantiki çıkarımlara dayalı, bilimsel bilgi ve bulguları birer malzeme olarak kullanmak suretiyle yaşanan yönetim ve organizasyon olaylarını bilimsel, rasyonel ve verimli bir yapılanmaya dönüştürmektir. Bu bağlamda, bilimsel faaliyetlerdeki “teori” ile “pratik” arasındaki işlevsellik ilişkisine dayalı bir bilimsel araştırma stratejisine ulaşmak gerekmektedir. Bu çerçevedeki araştırma stratejisi, yönetim ve organizasyon olaylarına dair konularda çalışan bütün araştırmacıların ortak duyarlılığı haline gelmelidir. Böyle bir duyarlılık içerisinde, her bir araştırmacının yapacağı araştırmaların kültür zeminini oluşturan kitle kültürünün temel özelliklerinin ve davranışsal sonuçlarının; ayrıca ülkede yaşanan yönetim ve organizasyon sorunlarının neler olduğunun iyi teşhis edilerek tanınması gerekmektedir. Hatta yönetim ve organizasyon alanında yapılan zahmetli ve maliyetli olmakla beraber, son derece kıymetli olan araştırmaların, öncelikle yerli yönetim ve organizasyon sorunlarına cevap verecek şekilde düzenlenmesi hususu, araştırma yapan kurum ve kuruluşların bütün kademelerine özümsetilmelidir. Bu konuda şimdiye kadar yapılan araştırmaların genel stratejisi, başkalarının yaşadığı yönetim

ve organizasyon pratiğinden çıkarılan bir takım soyut kuralları (teorileri), yerli yönetim ve organizasyon pratiği üzerinden sınaama şeklinde olmuştur. Oysa, kültürel farklılıkları ve sosyal görecelikleri nedeniyle her yönetim ve organizasyon olayı, birbirinin aynı değildir. Bu durumda, her sosyo-kültürel zemininin ürettiği yönetim ve organizasyon pratiğinden elde edilen teorik birikimler de, bu tür etkinlikleri belirleyen dinamik ve etkenlerin çeşitlilikleri ölçüsünde bir farklılık ortaya koyar. Ayrıca, her yönetim ve organizasyon pratiğinin yaşadığı sorunların çeşitliliği ölçüsünde, ortaya konulan bilimsel bilgilerin önceliklerine dair sıralamada farklılıklar taşıyacaktır. Bu anlamda, farklı kültürel ve sosyal yapıdan farklı bir işletmecilik aşamasından ve farklı bir yönetim ve organizasyon pratiğinden çıkarılmış teoriler ile varsayımların merkeze alındığı bir araştırma stratejisinin, yerli kitle kültürünün neden olduğu tutarsızlık ve ikiyüzlülük şeklindeki davranış kodlarının yaygın olduğu bir yönetim ve organizasyon pratiğine uyarlanmasına çalışılmasının, mevcut sorunları çözmeye katkı sağlamadığı gibi, verimli ve geliştirici bir etki yaratmayacağı da açıkça görülmektedir.

Türkiye’de yönetim ve organizasyon alanında yapılan araştırmalar, özgün bilgi üretme ve bu bilgilere dayalı organizasyonlar yaratma konusundaki öncelikleriyle yeniden yapılandırılmadır. Bu bağlamda, yönetim ve organizasyon araştırmalarının yeni bir kurumsallaşmaya ihtiyacı vardır. Bu konuda ülkemizin yetiştirdiği büyük fikir adamlarından Mümtaz Turhan’ın “Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri” adlı çalışmasından esinlenerek şöyle bir öneri geliştirilebilir (Özakpınar 2002:193-196). Yönetim ve organizasyon alanında dışarıya öğrenci göndermek yerine, bu alanlarda çalışmasıyla ünlü birinci sınıf araştırmacı bilim insanları yurt dışından getirilerek, onların yönetiminde Araştırma Merkezleri oluşturulmalıdır. Bu merkezlerde, araştırmaya yatkın genç yetenekler, yabancı araştırmacıların önderliğinde yerli yönetim ve organizasyon olaylarına dair konularda özgün araştırmalar yaparak, ülkenin yönetim ve organizasyon konusundaki mevcut durumu tespit etmelidirler. Burada çalışan genç beyinler, yabancı araştırmacılar tarafından yararlanmakla birlikte, Türkçe düşünüp, Türkçe yazacaklar; kendi aralarındaki sürekli iletişim içinde bu ülkenin kültürel özelliklerine

uygun, yaşanan gerçeklerine duyarlı ve yönetim organizasyonu konusunda ihtiyaç duyulan öncelikleri merkeze alan bilim hayatının kurumsallaşmasına önemli katkılarda bulunacaklardır.

Son söz Yunus Emre’nin olsun:

İlim ilim bilmektir,
İlim kendin bilmektir,
Sen kendini bilmezsin,
Bu nice okumaktır.

KAYNAKLAR

Baloğlu B (1997), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi, Der Yayınevi, İstanbul.

Baudrillard J (2003), Sessiz Yığınların Gölgesinde-Toplumsalın Sonu, O. Adanır (çev), Doğu Batı Yayınları, Ankara.

Bolay S H (1996), Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara.

Duralı T (1987), Canlar Sorununa Giriş, Biyoloji Felsefesiyle İlgili Araştırma, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Duralı T (1992), Biyoloji Felsefesi, Akçağ Yayınları, Ankara.

Eroğlu F (2002), Kitle Kültürü Üzerinde Duran Örgütlerde İletişim Tutarsızlığı ve Direnme Ahlakı, 10. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiri Kitabı, 161-169, Antalya.

Gulbenkian Komisyonu (2003), Sosyal Bilimleri Açın, Sosyal bilimlerin yeniden yapılması üzerine rapor, Immanuel Wallerstein (ed), Metis Yayınları, İstanbul.

Habermass J (2001), İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim, M. Tüzer (çev), GKY Cogito:8, İstanbul

Heidegger M (1998), Bilim Üzerine İki Ders H. Hünler (çev) Paradigma Yayınları, İstanbul.

James J (1997), Gelecek Zamanda Düşünmek Z. Dicleli (çev), Boyner Holding yayınları, İstanbul.

İrmiş A (2003), Yeni Bir Örgütlenme Şekli Olarak Şebeke Organizasyonlar, Beta Yayınları, İstanbul.

Kreutz H (2000), Democracy: The Role of “Demos”-Who is That? The Inherent Contradictions of Modern Democratic, Mass Societies, Innovation, 13 (2).

Özakpınar Y (1997), Batılılaşma Meselesi ve Mümtaz Turhan, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.

Özakpınar Y (1997), İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.

Özakpınar Y (1997), Kültür ve Medeniyet Anlayışları ve Bir Medeniyet Teorisi, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.

Özakpınar Y (1998) Kültür ve Medeniyet Üzerine Denemeler, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Özakpınar Y (2000), Psikolojinin Kavramsal Yapısı, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Özakpınar Y (2002), İnsan Düşüncesinin Boyutları, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Özen Ş (2002), Türkiye'deki Örgütler/Yönetim Araştırmalarında Törenselleşme Sorunu, Yönetim Araştırmaları Derg, 2 (2):187-213.

Sarıbay A Y (1995), Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam, İletişim Yayınları, İstanbul.

Türkdoğan O (1989), Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi, MEB Yayınları, İstanbul.

Wallerstein I (2003), Yeni Bir Sosyal Bilim İçin, E. Abbasoğlu (çev), Aram Yayıncılık, İstanbul.

Yıldırım E (2002), "Cogito Ergo Sum"dan "Vivo Ergo Sum"a Örgütsel Analiz, Yönetim Araştırmaları Derg, 2 (2):155-185.